

Un disseny deliberatiu

A deliberative design

EXPERTIA. Volumen 1.2 JORDI PERICOT

El disseny varia en el temps. Com ja va posar de manifest W.Benjamin¹, l'evolució de la tècnica comporta sempre uns canvis i mutacions que estan a l'origen d'una percepció inèdita que modifica les condicions de la nostra relació amb el món i la manera de comunicar-nos. Ara, amb l'expansió de les tecnologies digitals, som novament testimonis d'una evolució que, per les seves dimensions i originalitat, modifica substancialment tots els àmbits del comportament humà i assenta les bases per a un canvi social, econòmic i polític de notable rellevància.

Evidentment, el disseny, com a formalitzador del nostre entorn, no és aliè a aquests canvis. A ningú escapa que el disseny d'avui dia difereix substancialment del que hi regia fa només unes dècades. Però, precisament per estar sotmès a aquests canvis, el disseny és una forma privilegiada d'anàlisi de la relació entre el ser humà i el seu entorn i un testimoni de l'home i les seves formes de comunicació.

Tradicionalment, les diferents formes d'expressió del disseny en els diferents àmbits de creació, com el gràfic, l'objectual, l'interiorisme..., tot i que mantenien un cert nivell de relació, sempre guardaven les seves pròpies dinàmiques i els seus propis actors. El nivell d'interferències era mínim. Constituïen el que podríem anomenar un camp de valors estables. Ara, amb l'actual procés de transformació tècnica i social que estem vivint, les barreres entre aquestes sectors s'han anat desdibuixant i apareix una nova forma d'expressió. Un nou *meta sector*, caracteritzat per la combinació de les diferents tecnologies de transmissió, amb una gran diversitat de suports i la novadora participació interactiva de la societat.

1. Benjamin, Walter: *La obra de arte en la época de su reproductibilidad técnica*. Ed. Taurus, Madrid, 1973

Podríem dir que el disseny té l'oportunitat de recuperar el seu rol inicial, és a dir, d'esdevenir un procés de configuració mental a la recerca dialogada d'una aplicació pràctica amb consonància amb el medi humà. En aquest procés, el disseny, ja sigui d'un objecte, un espai o un signe de comunicació, es transforma en una estructura viva i dialogant dels elements estructurals i formals que requereix un producte.

Amb l'entrada del mitja Internet, el procés de disseny deixa de ser lineal i unidireccional per estendre's simultàniament a una multiplicitat d'informacions i comentaris afins al projecte. Aquesta facilitat per integrar i combinar en un procés de treball tota mena d'experiències, individuals col·lectives, trenca amb les tradicionals formes de la projectació i, a la vegada, introdueix un nou llenguatge, més complex, però també molt més eficient que la simple suma de les parts.

Amb la interactivitat dels mitjans, el disseny es reassignifica. La reflexió i l'acció recíproca dels subjectes en temps real esdevé un fet i la tradicional metodologia unidireccional i difusiva dona pas a una participació creativa, o feedback, on l'individu es transforma en un element decisiu pel desenvolupament del procés. Amb la seva participació, l'usuari deixa de ser passiu per convertir-se en coautor.

El nou usuari vol i pot viure la seva experiència a través de variades plataformes. Accedeix als continguts a través de diferents suports. Aquesta acció recíproca facilita una narració transmèdia, explicada en diferents formats ...i ampliada a voluntat, de manera individual o en grup que, sens dubte, enriqueix el procés de disseny.

Tot i així, pel que fa al procés de creació, el fet més notable d'aquesta evolució tecnològica és la ruptura espai temporal. L'accés ordenat i ràpid a gran quantitat d'informació en qualsevol moment i des de qualsevol lloc trenca bruscament amb els tradicionals aprioris del temps i l'espai. El procés creatiu ja no està supeditat a l'espai i al temps disponible, sinó a la capacitat d'actuar dels individus participants.

És a dir, el disseny té l'oportunitat de transgredir les parcel·les històriques que li eren reconegudes com a consubstancials a la seva naturalesa i deixar d'obeir les pautes tradicionals que el definien i el justifica-

ven. Ara, el disseny, i especialment la comunicació visual, en adoptar una organització reticular, oberta a tothom i descentralitzada, va més enllà de la transmissió unidireccional d'informació per a un públic predefinit. Les tecnologies actuals li permeten actuar en una extensa xarxa d'espais de participació per generar nous continguts socials. Una xarxa, sense normes de control que limitin l'expressió de cada individualitat. En aquest context, el coneixement és arreu i les interaccions en creen de nou.²

El canvi social. Evidentment, les novetats no es donen solament en l'esfera de la tecnologia, sinó que tenen també uns efectes molt decisius en l'àmbit social i de la cultura. És així com apareix un nou públic. Un públic que disposa d'inèdites formes d'intercanvi comunicatiu, de noves maneres de mirar i d'interpretar, i al que el disseny, sens dubte, s'hi ha d'afrontar.

L'aparició, cada vegada més freqüent, de moviments socials alternatius es pot interpretar fàcilment com l'inici espontani i entusiasta d'un nou públic. Ciutadans que s'agrupen en organitzacions civils de solidaritat, de protesta, d'indignació i que pretenen rellevar les institucions en aquells serveis que, al seu entendre, deixen desatesos. Poc a poc, aquests grups de ciutadans van ocupant espais que, tradicionalment, estaven reservats a institucions àmpliament acceptades per la societat.

Aquestes iniciatives evidencien la idea d'una incipient *democràcia deliberativa*,³ que no accepta continguts pensats per altres, ni raons imposades unidireccionalment a un públic consumidor passiu. Aquesta nova societat s'identifica amb la institucionalització del debat i la confrontació de la diversitat d'uns ciutadans que tenen el dret, i la possibilitat, d'interrogar, crear i divulgar en un pla d'igualtat.

És una societat que defuig qualsevol tipus d'estructura piramidal, on la informació és descentralitzada i les activitats desincronitzades. Una societat que s'esforça en substituir el compromís i la servitud indivi-

2. PERICOT, Jordi: *L'àgora digital*. Informe de la comunicació a Catalunya, 2005-2006 (cap.21).

3. La noció de *democràcia deliberativa* (Joseph M. Bessette, 1980) designa un model normatiu que complementés la democràcia representativa mitjançant la participació activa de tots els potencialment afectats per una determinada decisió. Posteriorment ha sigut tema d'intens debat entre filòsofs i polítics, com J.Habermas, J.Elster, J.Cohen, D. Thompson... entre altres

dual per una nova individualitat, integrada de manera informal i permanentment oberta a l'expansió i a la modificació.

Una generació transmèdia que escull allò que li interessa quan i on vol veure-ho i, per tant, pot participar de manera directa i continua en el procés de construcció d'un nou entorn. Una generació que rebutja el consum com a model d'un univers unificador i integrador i adopta el model d'una societat segmentada i variada.

D'aquí que l'acció participativa, el diàleg i la deliberació esdevinguin les eines essencials per poder incorporar al procés de disseny les experiències i les necessitats reals dels usuaris.

En aquest nou escenari, el de la democràcia deliberativa, *les decisions dels individus solament són legítimes quan són el resultat d'una àmplia deliberació que implica la participació de tots els potencialment afectats*.⁴ Dins d'aquest marc, tothom té la possibilitat de presentar, discutir i acceptar o rebatre els arguments que cadascú pot presentar a favor o en contra de les alternatives de decisió. Per descomptat, en aquest procés intercanvi, les opinions i idees pretesament vàlides per qui les exposa, sempre són susceptible de crítica per part del col·lectiu.

Amb la deliberació permanent, el procés de disseny es consolida sobre la base d'una ètica discursiva regida per la raó, on les decisions dels participants no venen guiades prioritàriament per la satisfacció dels seus interessos, sinó per la seva particular acceptació dels valors de racionalitat i imparcialitat que els porten a defensar l'opció que consideren més justa.

Apareix, doncs, el que podríem anomenar el *disseny deliberatiu* que situa el problema de la projectació dissenyística en el terreny pragmàtic de la comunicació intersubjectiva. D'aquesta manera, el disseny deixa de ser una qüestió únicament tecnològica o científica i es complementa amb un saber fer específic, directament lligat a la pragmàtica de l'ús.

4. HABERMAS, Jürgen (1998): *Política deliberativa: un concepto procedimental de democracia*. Cap.VII de Facticidad i validez. Madrid: Trotta, 363-406

El nodus de disseny. Des d'aquest punt de vista, el procés de disseny avança en funció de l'oportunitat de diàleg que possibiliten les actuals tecnologies de la comunicació.

Estimulat per aquesta pluralitat i diversitat, el disseny deixa de ser l'acció individual d'un dissenyador i accepta un procés de creació que es nodreix del diàleg intersubjectiu en el que es qüestionen les propostes mitjançant arguments i contrarguments racionals.

El disseny deliberatiu té així la oportunitat de recórrer a les variades fonts d'informació que constantment sorgeixen a Internet i incorporar-hi la col·laboració d'una gran diversitat d'especialistes en tots els àmbits del coneixement.

Dins d'aquest espai virtual, el procés de disseny adopta l'estructura de *nodus*, o xarxa on conflueixen les connexions d'altres espais que comparteixen les mateixes característiques i inquietuds. El nodus de disseny esdevé, doncs, el punt de connexió i processament de la informació que es va generant i distribuir-la posteriorment cap a nous punts.

Aquest és un procés que implica l'argumentació i la discussió de les diverses propostes subjectives, on cada qüestió es susceptible de ser analitzada racionalment i on les raons a favor d'una decisió o d'una altra porten a solucions objectivament millor. El nodus de disseny facilita el desenvolupament d'objectius comuns que, possiblement, les persones de forma individual no serien capaces de fer. A més a més, emfatitza els aspectes socials, morals mitjançant situacions particulars i experiències en un marc de llibertat i independència, és a dir, transforma l'experiència de tots els integrants en coneixement.

Situat en el marc de la deliberació, el procés de disseny esdevé un procés interactiu i coral, punt de partida d'un nou plantejament de discurs que evidencia l'estreta relació d'interdependència i complementarietat entre dissenyador, productor i consumidor. Una relació que, lògicament, desdibuixa l'autoria personal del projecte ja que actua en regim de coautoria, on cada nodus de disseny es relaciona amb els altres nodus interconnectats d'una manera no jeràrquica. Aquest és, doncs, un procés de disseny on qui dissenya és el conjunt de la xarxa amb la complicitat i col·laboració de múltiples perfils de consumidors.

La condició de dissenyador. Des de l'estructura radial del nodus, el procés de disseny té la capacitat d'assumir noves fonts de coneixement i creació i, en aquest sentit, el nodus de disseny esdevé l'eina ideal per a construir estructures de dades dinàmiques i essencials per a un procés de disseny extensiu. En el nodus de disseny la responsabilitat és col·lectiva i, per tant, potencia les relacions socials. El nodus permet que els participants implicats en el projecte intervinguin i adoptin decisions en igualtat de condicions per construir un vertader consens, és a dir, per obtenir decisions generalitzables.

Tots aquest canvis tecnològics i socials porten cap a la progressiva dilució de la figura del dissenyador tradicional, com a únic i privilegiat autor del missatge per donar pas a un nou perfil. Aquest és el d'un dissenyador que assumeix el rol de coordinador de la complexa xarxa d'interessos i propostes.

En aquest nou rol de coordinador de nodus, el dissenyador ha de prioritzar les relacions que s'estructuren entre les propostes i la recepció, entre la informació i la interpretació. Aquesta nova tasca comporta un perfil de dissenyador, especialment orientat a la comunicació social i amb un bon coneixement de la *gramàtica del diàleg* i les seves estratègies comunicatives i, sobretot, competent en el *now to go on*, és a dir, en comprendre el saber fer pràctic que posseeix el consumidor per a complir les rutines de la vida social.⁵

En aquest nodus, el dissenyador és un membre que representa la resta dels membres integrants de la xarxa. La coordinació d'un nodus, requereix un professional amb una independència de criteri i competent per poder ordenar i seleccionar en rigor i transparència l'intercanvi informatiu.

És el dissenyador, doncs, qui coordina, supervisa i planifica les aportacions dels seus membres i identifica les oportunitats. Desenvolupa les relacions de col·laboració entre tots els nodus de la xarxa. També té la responsabilitat de connectar i donar forma a les idees en funció dels interessos i valors que regeixen en un determinat grup social. D'aquí, la necessitat de disposar d'un coneixement extensiu de la cultura i

5. PERICOT, Jordi (2006): *El dissenyador com a formalitzador i comunicador de valors*. Innovació i Disseny. Temes de Disseny nº23. Ed. Elisava, Barcelona

la comunicació que li permeti definir el marc conceptual i metodològic comú, així com orientar o modificar les aportacions que millor s'adaptin a l'interès general.

Com a coordinador de tots els actes productius i consumidors, el nou dissenyador ha de tenir la capacitat de qüestionar i redefinir els objectius dins una lògica dialogística que possibiliti la seva realització, com també, l'habilitat per aporta iniciatives i reafirmar la seva ambició d'intervenir en l'arquitectura global del missatge o producte.

És el dissenyador qui té la responsabilitat de processar la informació i dirigir-la novament cap a un altre o altres nodus, tot facilitant la comunicació i la dinamització de la xarxa. És ell, com a coordinador qui ordena i fomenta l'harmonia del conjunt per a una acció comuna i implementa accions per difondre els resultats de la recerca.

En aquest marc de llibertat i racionalitat, la legitimitat de les decisions és fonamenta en el consentiment de tots els participants en un diàleg en condicions de simetria. Aquesta participació permanent que facilita el nodus és bàsica per a una nova metodologia del disseny. Podríem dir que, gràcies a la deliberació implícita en el nodus, el raonament lògic tecnològic i quantificable del procés de disseny es complementa amb l'ambigüitat no científica dels valors vinculats a la sensibilitat i a la subjectivitat. I, és en aquest sentit que el procés de disseny té la possibilitat de recuperar els tradicionals i oblidats mètodes preindustrials de l'artesania.

Jordi Pericot, abril de 2013

